

Janet Cohen
SARAJEVO APRIL, 2001

Sarajevo je bilo mokro kada se avion iz Beča spustio na novi aerodrom. Bilo je to kratko putovanje po ravnom terenu, sve dok avion nije došao do lanca visokih planina, kada sam kroz oblake, u podnožju planina, duž obale rijeke, ugledala Sarajevo. Neke planine su još uvijek bile pod snijegom.

Tokom rata 1992 godine sagrađen je tunel ispod aerodroma da bi se u grad unosila toliko potrebna hrana. Jedan od onih koji su kopali taj tunel, bio je i vozač našeg autobusa. Ulaz i izlaz su se nalazili u podrumu stambene zgrade, a Srbi nisu znali gdje. Zemlja se iznosila u plastičnim kesama.

JOINT, sestrinska organizacija WORLD JEWISH RELIEF (ranije CBF) je išla u posjetu mnogim mjestima u Istočnoj Evropi. Pozvana sam da se pridružim grupi, pošto sam pomagala onima koji su došli kao izbjeglice 1992. da se nastane u Londonu. Rado sam prihvatila priliku da vidim gdje i u kakvim kućama su živjeli moji londonski, bosanski prijatelji. Kada smo ulazili u grad bila sam zapanjena kada sam vidjela koliko je još zgrada bilo oštećeno bombama i vatrom. Tokom vremena će jedna od međunarodnih grupa obnoviti mnoge od njih, kao i Jevrejsko groblje.

Imala sam priliku da se susretnem sa mnogim jevrejima u Jevrejskoj opštini. Sinagoga je bila veoma lijepa. Mirko Ovadija je organizovao njenu adaptaciju prije rata. Stariji su pripremili modnu reviju (iz paketa koje im je JOINT poslao), mladi su izveli predstavu, a malušni su nam pjevali. Večera je bila prava sarajevska hrana, kakvu sam već ranije jela u Londonu i koja mi se i tada sviđela. Čak su nam iznijeli i tanjir poznatih sarajevskih jaja.

Jevrejska zajednica je veoma cijenjena i smiruje mnoge nesporazume u gradu. JOINT prikuplja novac koji treba da se koristi u Sarajevu za sve, bez obzira na to ko su i šta su. Taj novac se troši na brigu za stare. Ne postoje domovi za starije osobe, ali ima dosta starijeg svijeta, od kojih neki imaju djecu u Izraelu, Engleskoj ili Americi. Penzije se skoro i ne isplaćuju, pa bez te pomoći JOINT-a, oni bi bili u veoma teškom položaju. JOINT također isplaćuje male plate socijalnim radnicima zajednice, a obezbjeđuje i neke poslove za mlade. Ja sam posjetila jednu stariju muslimanku, koju je pogodila bomba na ulazu u njen stan. Ona je invalid i ima jake bolove. O njoj se sada brinu žene iz Jevrejske opštine iz sredstava gore navedenih sredstava JOINT-a.

Američki ambasador, Thomas Miller, je organizovao susret naše grupe sa Predsjednikom Bosne. Organizovao nam je i da uđemo u sef jedne banke i vidimo poznatu Hagadu. Nakon sedam ključeva i parova rukavica divili smo se plavoj i zlatnoj boji i ilustracijama koje zaustavljaju dah. Hagada je vlasništvo grada i rijetko ko može da je vidi. Ona prikazuje svijet okruglim. A to je bila 1350. godina u Španiji.

Te večeri smo bili pozvani na večeru kod američkog ambasadora i njegove žene Bonnie. Prvi sekretar, Mile Adler nam je pokazao umjetničku kolekciju u novoj zgradi ambasade. Ambasador nam je rekao da misli da nije mudro ni bezbjedno da američka grupa visokog profila posjeti Mostar narednog dana. I njemu i njegovoj ženi su prijete smrću, zato što su organizovali da UN traga po bankama za onima koji su odgovorni za organizovanje ilegalne trgovine imigrantima, prostitutkama robinjama i drogama. Ta istraga je dovela do pobuna. Ovu trgovinu organizuju bande koje cisterne za gorivo i kamione preuređuju u spavaonice za prenos ljudskog tovara. Ispričao nam je kako ima mnogo partija i televizijskih stanica. Mani je to sve bilo veoma komplikovano da shvatim.

Iz Sarajeva smo otišli nakon posjete Jevrejskom groblju koje se nalazi na padinama brda i gleda na centar grada. Ono je bilo oštećeno za vrijeme rata. Prošli smo pored ogromne crne džamije i aerodroma na putu ka Republici Srpskoj. Ona je čak i više bila razorena. U jednom od najljepših planinskih predjela koje sam ikad vidjela, ni jedno selo ni seoska kuća nisu ostali netaknuti. Područje iznad Dubrovnika, oko Bosanske granice je bilo avetinjiski grad, čak je i drveće bilo spaljeno.

Ekonomski gledano, za one koji su ostali nema posla i nema budućnosti za mlade. Sve je bilo veoma tužno, ali veoma interesantno i drago mi je da sam išla.

Prevod sa engleskog: B.D.

Janet Cohen
SARAJEVO APRIL 2001

Sarajevo was wet when the plane from Vienna landed at the new airport. It was a short flight over flat land, until the plane reached the high mountain range and I could see Sarajevo through the clouds along the riverbank at the bottom of the mountains. Some mountains still had snow on them.

During the 1992 War a tunnel was built under the airport to get much needed food into the city. The driver of our coach had been one of the tunnel diggers. The entrance and the exit were in the basement of flats, and the Serbs did not know where it was. The earth had to be carried away in plastic shopping bags.

The JOINT, the sister organisation of World Jewish Relief (formerly CBF) was visiting many places in Eastern Europe. I was invited to join the group, as I had helped those that came as refugees during the 1992 War to re-settle in London. I jumped at a chance to see where my London Bosnian friends have lived and the sort of houses they had lived in.

As we entered the city, I was struck seeing how many buildings were still bombed-damaged or burnt out. Many of those, as well as the Jewish Cemetery will be rebuilt in due course by one of the international groups.

I was able to meet many Jewish people at the Jewish Community Centre. The Synagogue was very beautiful. Mirko Ovadia had organised its refurbishment before the war. The elderly put on a fashion show for us (from parcels sent by JOINT), the young a play and the tiny ones came to the stage to sing. Our supper was traditional Sarajevo food, much of which I had tasted and liked in London. We even had a plate of the famous eggs.

The Jewish community is highly regarded, and acts as cement in any conflict in the city. The JOINT collects monies for non-sectarian causes in Sarajevo. This money is spent on care for the elderly. There are no old age homes, but there are many elderly people, who may have children in Israel, England or the States. Pensions are hardly paid, and without the help of the JOINT, the old people would be in a very bad way. JOINT also gives small salaries to the carers in the community, and provides some jobs for the young. I visited an old Moslem woman, bombed out as she stood at the entrance to her flat. She is an invalid in great pain now cared for by this JOINT fund through the women in the Jewish Community.

The American Ambassador, Thomas Miller, arranged for our group to meet the President of Bosnia. He also arranged for us to go into a bank vault to see the famous Hagadah. Seven keys and pairs of gloves later, we were admiring the blue and gold which is breathtaking, as are the illustrations. It is owned by the city and it is rare to see it. It shows the world as round. This was 1350, Spain.

That night the American Ambassador and his wife Bonnie entertained us to a Buffer Supper. Mile Adler, First Secretary, showed us the Art Collection at the new Embassy

building. The Ambassador told us that he thought it unwise and unsafe for a high profile American group to visit Mostar the next day. Both he and his wife had had death threats for arranging for the UN to go into the banks and search for those responsible for organising the illegal trade in immigrants, prostitutes for slavery and drugs. The search caused riots. This

trade is organised by gangs converting petrol tankers and lorries into dormitories to carry their human cargoes. He told us there are many political parties and television stations. I found it quite complicated.

We left Sarajevo after a visit to the Jewish Cemetery on a hillside overlooking the city centre. It was ruined during the war. We passed the new huge black mosque and the airport into Republika Srpska. Its destruction was even worse. Not a village or a farmhouse was left undamaged in some of the finest mountain scenery I have ever seen. The area above Dubrovnik around the Bosnian Border was a ghost town, even the trees had been burnt.

Economically, there are no jobs for those that stayed and no future for the young. I found it all sad, but very interesting and I am glad I went there.

INTERVJU

4

Edwin Black, autor "IBM and HOLOCAUST"

Prije promocije knjige IBM i HOLOCAUST upriličene u londonskom Kraljevskom Ratnom Muzeju, imala sam priliku razgovarati s Edwinom Blackom u njegovom hotelu, nedaleko britanskog sjedišta IBM kompanije čiji se toranj s velikim natpisom IBM nalazi uz Nacionalno kazalište na južnoj obali, s druge strane Waterloo mosta. Na stolu Blackove hotelske sobe bio je upaljen njegov prenosni IBM kompjuter.

P: Zapanjuje činjenica da je trebalo proći više od 50 godina da se postavi pitanje suradnje IBM-a i nacističkog aparata. Kako to da je prošlo toliko vremena prije nego što se netko dosjetio povezati sistem bušenih kartica s uništenjem europskih Židova? Do vašeg istraživanja većina ljudi pripisivali su učinkovitost Reicha urođenoj njemačkoj pedanteriji. Što vas je navelo da se time pozabavite?

O: 1993. na izložbi Holokausta u Washingtonskom memorijalnom muzeju, u jednom uskom prolazu, nespretno je stajala jedna Hollerith mašina za obradu bušenih kartica, bez pravog objašnjenja o njenoj ulozi. Nakon dugog razmišljanja shvatio sam da, nakon analiza vojne i obavještajne dokumentacije, diplomatske prepiske, velikih novčanih transakcija i kretanja kapitala velikih korporacija, jedino što je preostalo neispitano bila je tehnologija informatike, pa sam to i poduzeo. Sakupio sam ekipu od stotinu akademika, istraživača, prevoditelja i povjesničara u sedam zemalja, radio sam u pedeset različitih arhiva, pregledao oko 20.000 dokumenata da bih utvrdio postojanje određene zagonetke kako su IBM i predsjednik kompanije Watson izgradili stratešku poslovnu alijansu s nacističkom Njemačkom, a koja je izvan SAD-a bila najvažniji poslovni partner ove firme, da je njihova suradnja datirala od dolaska nacista na vlast 1933. i trajala sve do kraja rata 1945., da je ova strateška poslovna alijansa Adolfu Hitleru omogućila automatizaciju svakog vida progona Židova, počevši od društvene izolacije, proganjanja, deportacije pa do konačnog uništenja.

P: Samo po sebi nadovezuje se pitanje mogućnosti postojanja te alijanse uprkos mehanizma kontrole sankcija i ekonomske blokade Njemačke? Iz vaše knjige se može zaključiti da takav mehanizam nije vrijedio za kontrolu poslovanja velikih kooperativnih businessa? Budući da se dolaskom Hitlera na vlast i uskoro zatim veliki broj međunarodnih firmi i stranog kapitala povukao iz Njemačke, da li se može ovu suradnju tumačiti da je predsjednik i vlasnik IBM bio antisemit i simpatizer nacista?

O: To nije knjiga o trgovanju s neprijateljem, već o strateškoj alijansi IBMa i Watsona koji su poklonili Hitleru sistem procesiranja podataka. Nije se radilo o antisemitizmu, uvijek i isključivo radilo se o novcu. Watson nije posebno mrzio Židove kad je odlučio pomagati Hitleru, kao što nije mrzio Holandane kad je njegova holandska filijala pomogla Hitleru pri osvajanju te zemlje; niti posebno mrzio Francuze kad je kolaborirao s nacističkom Njemačkom pri okupaciji Francuske, kao što nije mrzio ni Britance za vrijeme Blitz, čiju je preciznost njegov sistem omogućio. On je isključivo volio novac.

P: Koliko vam je današnji IBM išao na ruku u vašem istraživanju povijesti kompanije?

O: IBM je odbio sa mnom surađivati. Od 1995. pokušavao sam doći do njihovih dokumenata. U tome me IBM nastojao pod svaku cijenu spriječiti. Nakon što sam od njih zatražio uvid u dokumentaciju oni su tajno pohranili oko tisuću relevantnih dokumenata, zapakiranih u 6 sanduka, u bibliško arheološko društvo njurškog univerzitetskog koledža, međutim čovjek kojem su tu dokumentaciju povjerali, jedan rabin arheolog koji se bavi starozavjetnim sveticima, omogućio mi je uvid u tu građu. Istovremeno sam zatražio pristup arhivu "Dahomega" u Stuttgartu, no kad sam tamo došao našao sam se pred zatvorenim vratima, stajao vani na kiši i nije bilo načina da dođem do te dokumentacije. Istovremeno sa storniranjem dokumentacije u Americi, koordiniranim manevrom zatvorena je njemačka arhivska biblioteka Dahomega, tako da u Njemačkoj nisam ništa mogao vidjeti, ali predopostavljam da su nacisti veliki dio tih dokumenata uništili.

P: Da li je razlog tajni kojom je bio obavijen vaš rad na ovoj knjizi, kao i rad vaših suradnika, bio strah da biste u vašem istraživačkom radu mogli biti spriječeni?

O: Za izdavačka je to bila teška finansijska odluka, međutim znalo se da bi bilo kakvo neodgovorno izvještavanje o našem istraživanju moglo ugroziti židovske muzeje u istočnoj Europi koji su godinu dana ranije dobili na uvid 40.000 dokumenata ove precizne katalogizacije. Sav taj materijal nije nikada do sada još objavljen, nitko o tome još nije pisao. Jedino kako se na tome moglo slobodno raditi je da se o tome ne piše. No odmah na početku mog istraživanja razgovarao sam s upravom IBM-a i rekao im da je to povijest, da se sve to dogodilo prije 50 i više godina, da to nema veze s njihovim ljudima danas, da za njih ne bi bila nikakva razlika da u tome sa mnom urađuju. Međutim oni su odlučili spriječiti moje istraživanje. Ja sam ipak došao do dokumenata, ali mi je rad bio otežan. IBM čuva sve svoje ratne dokumente, ali ja sam ipak prošao kroz 1000 dokumenata njihove američke arhive, dok su oni premjestili transkripte 16 kutija koje sadrže židovske dokumente, poljske, u Francuskoj i drugim europskim zemljama gdje su IBM filijale. Ubrzo sam shvatio da su u njihovoj dokumentaciji bili svi aspekti židovskog života, da se ukrašavanjem pojedinih kartica koje su bile tako organizirane, moglo sve saznati, da je to bilo organizirano potajno, da je sve držano kao tajna.

Zbog svega toga odlučili smo da čuvamo tajnu sve dok knjiga ne bude objavljena. Bojali

INTERVIEW

5

smo se da ako prerano izađemo u javnost, da ćemo se izložiti nepredviđenim problemima, jer IBM je bojkotirao naš rad svojom odlukom da se ne dozvoli uvid u njihove arhive.

P: Možda je još prerano govoriti o reakcijama na vašu knjigu, no mislite li da će ona dovesti do pritiska na IBM da sa tom povješću izađu u javnost, bez obzira na pritisak kojem ste bili izloženi?

O: Kakva bi to tek bila priča. To neće biti jedna knjiga nego barem njih dvadeset sa svim materijalom koji očekujem da će izaći kad se jednom osvijetli u ovom kontekstu. Pročitao sam zapise iz nummerskih procesa 1949. ali premda se znalo za bušene kartice, tada im nije pridata osobita pažnja. Kad bi IBM danas naprosto otvorio svoje arhive, mogli bi reći da se radi o prošlosti koja se ne tiče današnje kompanije.

Od kad je knjiga izašla preplavljen sam sjećanjima onih koji su ta vremena preživjeli i koji počinju povezivati rad Hollerith mašina sa svime što se događalo. Na primer, 1939. Watson je ovlasio manje kompanije u Americi za izradu kartica za rat u Europi. Evo tu je kopija njegovog pisma, a tu su kopije kartica dizajniranih za svaku ratnu svrhu. Međutim, preporučio bih da se knjiga čita od početka, bez preskakanja ili ovlašnog zagledavanja jer je sve pisano kronološkim redom.

P: Knjigu sam počela čitati i u jednom dahu pročitala prvih sto stranica, a onda se knjiga slučajno otvorila na stranici 256 gdje sma navela na netočni podatak u vezi sa ustaškom strahovladom u Hrvatskoj. Radi se o ustaškim zločinima kojima ste dodali nedelja koja nitko od očevidaca u Hrvatskoj nije do sada spominjao, premda je poslijeratna antifašistička vlast bila prilično motivirana ne tajiti takve stvari... Ovo što ste naveli više nalikuje četničkoj propagandi osamdesetih godina.

O: Nisam o Hrvatskoj uopće pisao.

(Pokazala sam G. Blacku ta sporna mjesta u knjizi, zajedno smo pogledali izvore navedene u bilješkama. Među ostalim izvorima navedeni su roman iz 1942. autorice Ruth Mitchell: The Serbs Chose War, 1942, također vid: Facts, srpska mreza.com/library/facts.)

O: Ali sve je to istina.

Prikaz napisala, razgovor vodila i prevela Vesna Domany Hardy U Londonu, ožujka 2001.

Vesna Domany Hardy

EDWIN BLACK, the author of "IBM and HOLOCAUST"

Before the promotion of his book in the Imperial War Museum, I met Edwin Black briefly in the hotel in Aldwych where his publisher had booked him in. Quite by coincidence, IBM's British Headquarters on the South Bank, which looms large next to the National Theatre, was just minutes away across Waterloo bridge. And almost symbolically, on the table by the window on Black's hotel room, his portable IBM PC was switched on. After the necessary introductions I asked Mr Black:

Q: It is astonishing that it has taken fifty years for anyone to rise the question of IBM's collaboration with the Nazis. How is it possible that so much time was needed to link the IBM system of punch card processing with the destruction of the European Jews? Until your research and your latest book, most people ascribed the efficiency of the Third Reich to traditional German meticulousness. What made you take up this subject?

A: At the 1993 Holocaust exhibition in the Washington Holocaust Memorial Museum, people stumbled over a huge Hollerith punch card machine clumsily placed in a narrow passage without a real explanation about its role of function. After deep thought I realised that after analysing military and intelligence documentation, diplomatic correspondence, vast money transactions and movements of capital in large corporations, the only thing left to investigate was information technology, and that is what I set out to do. I gathered a team of a hundred academics, researchers, translators and historians in seven different countries, I worked in over fifty different archives and examined over 20,000 documents to establish how IBM and its president Thomas Watson created a strategic business alliance with Nazi Germany which was its most important partner outside the US. I established that their collaboration dated from Hitler's coming to power in 1933 and lasted until the end of the Second World War in 1945 and also that this strategic alliance enabled the automatization of every aspect of Hitler's persecutions of the Jews, beginning with social exclusion, all the successive persecutions, asset stripping, deportations and the final solution.

Q: This raises the question of how such an alliance was possible in spite of control mechanisms such as sanctions or the economic blockade of the Nazi Germany. In your book you have established that such mechanisms were not valid for the big corporate businesses. Could the continuation of such an alliance, in spite of the fact that most of the international firms and foreign capital withdrew from Hitler's Germany, be explained by Watson being an anti-Semite and Nazi sympathiser?

A: This book is not about trading with the enemy but about the strategic alliance between IBM and Watson who presented Hitler with the gift of information processing. It was not about anti-

INTERVJU

6

Semitism, but always and exclusively about money. Watson did not especially hate the Jews when he decided to help Hitler, just as he did not hate the Dutch when IBM's Holland branch helped Hitler occupy Holland, or the French when he collaborated with the Nazis in the occupation of France, just as he did not hate the British during the Blitz the precision of which was made possible by his system. He was interested only and exclusively in the money.

Q: To what extent has the present IBM assisted you in researching the company's history?

A: IBM refused to cooperate. Since 1995 I have been trying to access their war documentation. They tried to obstruct me in every possible way. When I asked to see the documentation they secretly transferred thousands of relevant documents, packed into six boxes, to the Biblical society of New York University. However, the man they appointed as custodian, a Biblical archaeologist and a rabbi who specialised in deciphering the Dead Sea scrolls, allowed me access to this material. At the same time I asked to see Dahomeg's archives in Stuttgart, but when I got there I found myself facing a closed door. I stood outside in the rain and there was no way I could get at the documentation. Using the same manoeuvre to hide the documentation as in the States, the German archives of Dahomeg suddenly closed so that I saw nothing in Germany, although I suppose that the Nazis themselves destroyed most of the documents.

Q: Was the secretive manner in which your and your collaborators worked on this book due to a fear that you might be prevented from completing your research?

A: It was a difficult decision for the publisher, but we knew that any sort of irresponsible reporting about the theme of our research might have jeopardised the Jewish Museums in Eastern and Central Europe. A year earlier they had obtained 40,000 documents of this precise categorisation. None of this material had been published before and had not been written about. The only way we could have worked in peace was not to go public about it prematurely. However, in the very beginning of my research, I met with the top managers of IBM and told them that all that was history, that it had happened 50 years ago, that it had nothing to do with their people today and that for them nothing would change if they collaborated with me. But they decided to block my research. Nevertheless I had accessed the documents in any case, even if my work was not made easy. Even if IBM war documentation had been placed out of reach, I still went through about one thousand documents of their American archives, although they had removed the transcripts of 16 boxes containing the Jewish, Polish, French and documents of all other European countries where IBM had branches. I soon realised that their documentation covered all aspects of Jewish life, and that by cross-referencing individual cards organised in a certain way, everything could have been learnt about each individual. I had come to realise that all the information gathering had been done secretly and kept confidential.

These were the reasons why we decided to keep our work secret until the book was published. We were afraid that if the public was alerted too soon we could expose ourselves to unforeseen difficulties because IBM had already boycotted our work by closing their archives.

Q: Perhaps it is too soon to talk about the reactions to your book, but do you think that it might pressure IBM to go public about its history in spite of the difficulties you have had?

A: What a story that would be! It would not be one book but at least twenty with all the material I expect to come out, once seen in this context. I have read the notes of the Nuremberg trials in 1949 and although the existence of the punch card processing system was not a secret, no special attention was paid to it. If IBM today opened up its archives they could say that it is about the past, that it has nothing to do with the company today. In the short time since the book was published I have been inundated with letters from survivors who are beginning to link the Hollerith machines with everything that happened then. For example, in 1933 Watson authorised smaller companies in America to produce punch cards for the war in Europe. Here is a copy of his letter, and here are copies of the cards designed for every aspect of war. But I would advise you to read the book from the beginning without skipping or random dipping because it is meant to be read in chronological order.

Q: I have had your book since yesterday and have already read the first hundred pages at one go, but then the book fell open at page 256 where I spotted a paragraph about the atrocious rule of the Ustasas in Croatia. Here their appalling crimes are presented with details which no survivor of their regime ever mentioned even though the post-war antifascist and communist government had every reason to do so. You quote here additional horrors which are probably apocryphal and seem more likely to have come from Chemniks propaganda used to galvanise people for the war of 1991.

A: I have not written about Croatia at all.

(After I showed Mr Black the page in the book, we checked together the footnotes for the sources which include: Facts, srpska mreza.com.library/facts.)

A: But this is all true.

Šalom Alejhem

U ovom broju želimo da vam predstavimo jednog od najpoznatijih jevrejskih pisaca. Šalom Alejhem je pseudonim Solomona Rabinoviča (1859-1916), rođenog u Perejaslevu u Ukrajini. Nakon što je radio kao rabin, posvetio se pisanju i Jidiš kulturi. Pogromi iz 1905 godine otjerali su ga u SAD gdje je pokušao da stekne ime kao dramski pisac za Jidiš pozorište u Nju Jorku. Njegove pripovjetke sa mnogo humora i saosjećanja na živopisan način dočaravaju jevrejski život u Rusiji krajem devetnaestog vijeka. Prvi put su predstavljene ne-jevrejskoj publici 1943. godine u knjizi Morica Samuela, pod naslovom: "Svijet Šaloma Alejhem". Popularni mjuzikl, a kasnije i film "Svirač na krovu" zasniva se na njegovim pripovjetkama.

GRAD MALIH LJUDI

Grad malih ljudi u koji ću te sada odvesti, dragi čitaoče, nalazi se u sred onog blagoslovenog Ograđenog prostora kome je Jevrejima, zbijenim kao sardine, rečeno da narastaju i da se množe. Grad se zove Kasrilevka. A od kud to ime? Reći ću vam.

Među nama, Jevrejima, siromaštvo ima mnogo lica i vidova. Siromašan čovjek je nesretan čovjek, on je prosjak, jadnik, *schnorrer**, bjednik, skitnica ili potpuni promašaj. Za svakog od njih u govoru se koristi različit ton, ali svi ti nazivi izražavaju ljudsku bijedu. Međutim postoji još jedan naziv kasril ili kasrilik. Ovaj naziv se izgovara potpuno drugačijim tonom, skoro sa hvalisanjem. Recimo: "Pa ja sam vječiti kasrilik!" Kasrilik nije obični siromašak, neko ko je promašio u životu. Upravo suprotno, on je čovjek koji nije dozvolio da ga siromaštvo degradira. On se tome smije. On jeste siromašan, ali veselo.

Odgurnut u zapečak, izolovan od ostatka zemlje, siroti grad stoji u snu, začaran, utonuo sam u sebe i udaljen od sve buke i halabuke, zbrke i vreve i pohlepe koje su ljudu sagradili oko sebe visokoparno im dajući nazive kao što su Kultura, Napredak, Civilizacija. Dolična osoba bi skinula šešir u znak poštovanja prema tim stvarima, ali ne i ovi mali ljudi. Ne samo da ništa ne znaju o automobilima, modernom putovanju, avionima, nego su dugo vremena odbijali da vjeruju u postojanje starih običnih željezničkih vozova: "Tako nešto ne može da postoji", govorili su, "Pa to je samo bajka. Tako biste mogli pričati i o ringšpilima u raju".

Ali se jednom desilo da je jedan domaćin iz Kasrilevke morao da ode do Moskve. Kad se vratio zaklinjao se svim i svačim da je to istina. On sam se vozio vozom do Moskve, a za to mu je trebalo slegnuo je ramenima manje od jednog sata. Mali ljudi su to rastumčili tako da se vozio manje od sata, a da je zatim ostatak puta išao pješke. Ako se Jevrej, domaćin iz Kasrilevke, zakleo da je to tako, nisu mogli da poreknu da postoji stvar kao što je voz. To je morala biti istina. Nije to on mogao izmisliti tek tako. On im je čak objasnio to čudo od voza i na papiru nacrtao šemu. Ilustrovao im je kako su se točkovi okretali, kako je dimnjak zviždao, vagoni letjeli i ljudi se vozili do Moskve. Mali ljudi Kasrilevke su slušali i slušali, klimali glavama, a duboko u sebi su se smijali. "Kakva priča! Točkovi se okreću, dimnjak zviždi, vagoni lete, a ljudi putuju do Moskve, a zatim se vraćaju!"

Takvi su svi oni, ti mali ljudi. Ni jedan od njih nije zlovoljan, ni jedan nije zabrinut za posao, baš obratno. Poznati su po šalama i pripovjedanjima i kao sorta veseljaka. Siromašni, a veseli. Teško je reći zašto su tako sretni. Ništa samo radost življenja. Ako ih zapitate "Kako živite?", odgovoriće slegnuvši ramenima i sa smjehom "Kako živimo? Ko zna? Živimo!" Izvanredno je i to što kad god ih sretnete oni brzaju kao zečevi, ovaj juri ovamo, onaj tamo. Nikad nemaju vremena da stanu. "Zašto žurite?" "Zašto žurimo? Evo ovako. Ako žurimo mislimo da možemo da nabasamo na nešto da zaradimo koju

paru, kako bismo obezbijedili ono što treba za Šabat."

Obezbjediti ono što treba za Šabat to je njihov cilj u životu. Cijelu sedmicu rade i znoje se, troše se žive bez ica i pića, samo da bi stekli nešto za Šabat. A kada stigne sveti Šabat onda neka nestane *Jehupec**, neka se razori Odesa i neka i sam Pariz propadne u zemlju! Kasrilevka živi! Činjenica je da od osnivanja Kasrilevke ni jedan Jevrej nije bio gladan za Šabat. Da li je moguće da postoji Jevrej koji ne jede ribu za Šabat? Ako nema ribe, onda ima mesa. Ako nema mesa, ima haringu. Ako nema haringu ima bijelog hljeba. Ako nema bijelog hljeba, onda ima crnog hljeba i luka. A ako nema crnog hljeba i luka onda to posudi od susjeda. Slijedeće sedmice susjed će posuditi od njega. "Svijet je točak koji se okreće." Za njega je maksima ili duhovita dosjetka sve. Za prikladnu primjedbnu on bi iznevjerio i majku i oca, kako se ono kaže. Priče koje kruže o tim malim ljudima su legendarne, ali budite sigurni i da su sve tačne.

Na primjer, postoji priča o Kasrilevčaninu kome je dosadilo da gladije u Kasrilevki, pa je izašao u široki svijet u potrazi za srećom. Napustio je zamlju, tumarao tamo amo i konačno došao do Pariza. Prirodno tamo je želio da posjeti Rotšilda. Jer kako bi Jevrej mogao doći u Paruz, a da ne posjeti Rotšilda? Ali mu nisu dozvolili da uđe. "U čemu je stvar?", želio je da zna. "Kaput vam je poderan", kažu mu.

"Budalo", kaže Jevrej, "da sam imao pristojan kaput, zar bih išao do Pariza?"

Izgledalo je beznađežno. Ali Kasrilevčanin nikada ne odustaje. Malo razmisli pa reče vrataru: "Kaži svom gazdi da do njegovih vrata nije došao obični prosjak, nego jevrejski trgovac koji mu je donio robu kakva se ne može naći u Parizu ni za kakav novac."

Pošto je to čuo, Rotšild se zainteresovao i zatražio da mu se trgovac dovede.

"Šalom Alejhem*", reče Rotšild.

"Alejhem šalom", reče trgovac.

"Sjedite. Odakle ste?"

"Iz Kasrilevke."

"Kakvo vas dobro donosi?"

"Pa, gospodine Rotšild, u našem gradu se priča da ne stojite baš loše. Kad bih imao samo polovinu vašeg imetka, ili samo trećinu, još uvijek bi dosta i vama ostalo. A ni u počastima, predpostavljam, ne manjkate, pošto ljudi uvijek sa poštovanjem gledaju na bogata čovjeka. Pa onda šta vam nedostaje? Samo jedna stvar vječiti život. A to je ono što ja mogu da vam ponudim.

Kad je to Rotšild čuo, rekao je: "Predimdo onda na posao. Koliko će me to koštati?"

"To će vas koštati", ovdje čovjek stade da razmisli "- to će vas koštati tri stotine rubalja".

"Da li je to vaša najbolja cijena?"

"Najbolja. Mogao sam reći više od tri stotine. Ali kad sam tako rekao, to je zadnja cijena."

Rotšild ne reče ništa, nego izbroja tri stotine rubalja, jednu po jednu.

Naš Kasrilevčanin stavi novac u džep i reče Rotšildu: "Ako želite da zauvijek živite, moj savjet vam je da napustite ovaj bučni, živi Pariz i da se preselite u naš grad Kasrilevku. Tamo nikad ne možete da umrete, jer od kako je Kasrilevka postala grad, tamo nikad ni jedan bogati čovjek nije umro".

A onda tu je i priča o čovjeku koji je stigao čak do Amerike & Ali kada bih počeo da pričam sve priče o tim malim ljudima, trebalo bi da sjedim sa vama tri dana i tri noći i da govorim i govorim i govorim. Mjesto toga pređimo na opis samog gradića.

Da li da ga nazovem lijepim gradićem? Iz daleka izgleda kako da to izrazim? kao vekna hljeba gusto posuta makom. Neke kuće su sagradene na padinama brda, a druge su zbijene jedna uz drugu u podnožju, kao nadgrobni spomenici na starom groblju. Ne postoje tu ulice

o kojima bi se moglo govoriti, pošto kuće nisu građene ni po kakvom planu, a sem toga gdje tu ima prostora za nešto tako? Zašto da postoji prazan prostor kad na njemu možete nešto da sagradite? Zapisano je da zemlja treba da bude naseljena, a ne samo da se u nju gleda.

Ipak, nemojte se uznemiravati. Postoje neke ulice velike ulice, male ulice, zabačene ulice i prilazi. Šta smeta ako se desi da se uvrnu, pa krenu uzbno i nizbrdo, a onda se iznenada završe nekom kućom ili nekim podrumom, ili jednostavno rupom u zemlji? Ako ste stranac nikad ne idite sami po noći bez svetiljke. Što se tiče malih ljudi koji tamo žive, o njima ne brite. Kasrilevčanin u Kasrilevci, među Kasrilevčanima nikada se neće izgubiti. Svaki od njih nađe put do svoje kuće, svoje žene i djece, kao ptica od svog gnjezda.

A onda u centru grada nalazi se prostrani polukrug, ili je to kvadrat, u kome se nalaze prodavnice i tržnica sa tezgama i drugim prostorima. Tamo se svako jutro seljaci iz okolnih sela skupljaju sa svojim robom ribom i lukom, hrenom, pašternakom i drugim povrćem. Oni sve to prodaju, a od malih ljudi kupuju druge životne potrepštine, a na tome Kasrilevčani zaraduju za život. To je tanka zarada, ali bolja je od nikakve. Na trgu također leže gradske koze i griju se na suncu.

Tu stoji i sinagoga, zborna zgrada, prostorije za molitvu i škole grada u kojima jevrejska djeca izučavaju Sveto Pismo. Buka koju ona pjevanjem prave zajedno sa rabinima je dovoljna da čovjek oglušni. Tamo se nalaze i kupatila u koje žene odlaze da se kupaju, kao i kuće ubogih u kojima starci umiru, te tome slične javne ustanove. Ne, Kasrilevčani nikad nisu čuli za kanale, ni za vodovod, niti elektičnu energiju ili slične luksuze. Ali šta smeta? Svugdje ljudi umiru na isti način i sahranjuju se u istu zemlju i lupaju po njima istim lopatama. Tako je moj rabin Reb Israel običavao da kaže onda kada je bio najveseliji, za vrijeme vjenčanja, ili neke druge proslave, nakon što bi popio koju čašu vina i kad je bio spreman da digne skute svog dugog kaputa i zaigra kazačok.

Ali stvarni ponos Kasrilevke su njena groblja. Ovaj sretni grad ima dva bogata groblja, staro i novo. Novo je dovoljno staro i dovoljno bogato grobovima. Uskoro neće biti mjesta da se bilo ko unese, naročito ako dođe do pogroma ili bilo koje druge nesreće koja nas pogađa u ova vremena.

Ljudi Kasrilevke su naročito ponosni na staro groblje. Oni ovo staro groblje, mada obraslo travom i gmljem, koje praktično nema uspravnih nadgrobni spomenika, još uvijek veoma cijene, kao što bi cijenili blago, rijetki dragulj i čuvaju ga kao zjenicu oka. Jer ovo nije samo mjesto na kome leže njihovi preci, rabini, pobožni, učeni i poznati ljudi, među njima i pomrli u starih masakrima iz vremena Hmelnitskog nego je to i jedini komad zemlje čiji su oni gospodari, jedini djelci zemaljske kugle u njihovom vlasništvu na kome vlas trave može da nikne i drvo može da naraste, gdje je vazduh svjež i gdje čovjek može slobodno da diše.

Trebalo bi da vidite šta se dešava na ovom starom groblju mjesec dana prije Nove Godine, tokom "dana plača". Mnogi muškarci i žene uglavnom žene idu gore-dole puteljčima do grobova svojih predaka. Iz svih okolnih sela oni dolaze da oplakuju i otvore svojima srca na svetim grobovima. Vjerujte mi da ne postoji ni jedno mjesto na kome biste mogli tako slobodno plakati i tako se potpuno predati kao na "poljani" Kasrilevke. I u sinagogi čovjek može dosta slobodno da plače, ali sinagoga ne dolazi do groblja. Groblje je mjesto zarade za Kasrilevske kamenoresce, krčmare, kantore i grobare, a mjesec dana pred Novu Godinu, za okolne siromahe, starice i bogalje, ono postaje pravo vrijeme žetve.

"Jeste li već bili na našoj poljani?", zapitaće vas Kasrilevčanin veselo, kao da vas pita da li ste bili u vinogradu njegova oca. Ako niste tamo bili, budite toliko ljubazni i otidite do "poljane", čitajte stare, polu-uništene natpise na nageitim nadgrobni spomenicima i naći ćete priču cijelog naroda. A ako ste kojim slučajem osjećajan i maštovit čovjek, onda ćete pogledati ovaj siromašni gradić sa njegovim bogatim grobljima i ponovićete stare stihove: "Kako su lijepi tvoji šatori, o Jakobe; kako je dobro tvoje mjesto počinka, O Izraelu."

**schnorrer* (jidiš) besramni prosjak

***Jehupec* naziv mjesta

****Šalom alejhem* pozdrav na hebrejskom jeziku sa značenjem "mir sa vama"

Prevod sa engleskog: Branka Danon

MLADI I NOVA ISKUSTVA

10

THE YOUNG AND NEW EXPERIENCES

11

DRUŠTVO SOCIETY

12

Ana Smiljanić

Ispit iz teatrologije

Nikada nisam ni pomislila da bi praktični ispit iz dramaturgije mogao da stvori takav pritisak i stres. Sve je počelo onda kada sam doznala da je unutar predmeta dramaturgije trebalo da radimo na grupnom projektu koji bi predstavljao četrdeset od sto ispita. Tokom godine smo to dosta olako prihvatili, zbog čega smo morali dobro prionuti na posao tokom kratkog vremenskog perioda. Trebalo je da pripremimo scenarij u trajanju od četrdeset minuta, što znači da je trebalo da ga napišemo, postavimo na scenu i izvedemo pred ispitivačem. Samo pisanje nam je oduzelo dosta vremena. Meni je to padalo sve teže, naročito kada smo počeli sa probama i to svaki dan poslije škole. Pošto je trebalo da ponavljamo gradivo za sve druge ispite i pošto sam se nakon proba kasno vraćala kući bila sam iscrpljena i počela da sumnjam u mudrost izbora tog predmeta za maturski ispit.

Bili smo veoma zadovoljni scenarijom pošto smo napravili komediju. Ukratko, ta drama je ukazivala na ozbiljnost poslovanja u muzičkom svijetu i na to kako netalentovani pojedinci uspijevaju, mada postoje stvarni talenti koji su neiskorišteni. Moja uloga je bila komična jer sam predstavljala osobu koja nije imala pojma o tome šta je to poslovanje, pošto je ona bila komunistica i živjela je u prošlosti to hladnog rata. Svaka pojedina scena je bila nabijena komedijom, pošto nismo mogli da probavamo bez smjeha. Nakon mnogih dugih sati i mnogo rada, stigao je dan predstave. To je bio jedan od najnapetijih trenutaka u mom životu. Bili smo dobro pripremljeni ali sam ipak stalno mislila kako ću sve upropastiti. Pored ispitivača sjedili su moji prijatelji, što je bilo dobro, jer su nam dali podršku kada su nas obasjali reflektori. Nadvladali su nervi i srce mi je lupalo ogromnom brzinom. Čak mi je bilo i muka dok sam se naprezala da izgovorim nekoliko prvih rečenica. Da bih se smirila prestala sam da obraćam pažnju na publiku. Ovo je imalo efekta, ali kako se priča odvijala, publika i ispitivači su se sve jače smijali. Za čudo, to im je bilo smješno, što mi nismo očekivali. Kao prvo, nama šale više nisu izgledale tako smješne nakon tolikih proba, ali smo stvarno bili iznenađeni kada smo vidili ispitivačicu da se smije, nakon svih priča koje su kolale o tome da je nju veoma teško impresionirati. Kada sama vidjela da se ljudi zabavljaju dobila sam podstrek da dam sve od sebe i učinim predstavu što zabavniju. Njihov smjeh je bio katalizator za smirivanje nerava i ja sam shvatila da se zabavljam kao nikad u životu. Ko bi rekao da ispit može biti tako zabavan. Vrijeme brzo leti kada je čovjeku lijepo, pa se tako i predstava završila prije nego što sam postala svjesna toga. Kad sam vidjela publiku kako aplaudira počela sam se osjećati kao zvijezda i osjećala sam da želim da nastavim sa izvođenjem. Stojeći tampo sa velikim osmjehom na licu, pažljivo sam razmišljala o predstavi i shvatila da je to bio veliki uspjeh jer nije bilo grešaka kako sam se plašila, a najugodnije je bilo to što su mi prilazili prijatelji i ljudi sa kojima ranije nisam bila u vezi i govorili "čestitamo, bila si brilijantna". Moj osmjeh je bivao sve veći zbog tih pohvala, ali sam najviše bila nagrađena kada sam doznala da sam dobila odličnu ocjenu i da je ispitivačica rekla da smo mi bili daleko najtalentovanija grupa na koju je naišla. To je sve bilo veoma uzbudljivo, a istovremeno i šok jer mi do tada nije bilo jasno da imam talenta za glumu. To pokazuje da ponekad nismo svjesni nečega dok ne probamo.

Sve u svemu je to bilo izvanredno iskustvo znam da su se sve kasne večeri i veliki uloženi trud na kraju isplatili.

Školski predmet dramaturgije mi je približio dramu i ja sam je zavoljela. Ne bi mi smetalo da to bude moj životni poziv. Međutim, svi znaju da je to veoma konkurentna karijera, koja ne mora da dugo traje. Ponekad, čak i najtalentovaniji ljudi ne dobiju ono što žele. Često je potrebno da se čovjek nađe na pravom mjestu u pravo vrijeme.

Prevod sa engleskog: B.D.

Theatre studies exam

By Ana Smiljanic

I'd never thought a practical theatre studies exam could cause so much pressure and stress. It all started when I found out our theatre studies class had to do a group project, which would make up forty percent of the exam. On the whole we were rather laid back through the year, which meant a lot of hard work and preparation had to be done in a short space of time. Our task was to prepare a forty minutes script, write it, stage it and show it to the examiner. Writing the script took up a lot of time I started to find it more and more difficult, especially when we started to rehearse every day after school. Having to squeeze in revision for all the other exams as well as getting late home after this made me exhausted and I had slight doubts about choosing this subject for A level.

On the whole we were very pleased with the script because we made a comedy out of it. In short, the play highlighted the seriousness of

the music business and the idea that untalented individuals make it in show business despite that there is real talent out there. My character was comical in the sense that she had absolutely no idea about the business as she was a communist who lived in the past during the cold war. Every single scene was packed with comedy, as we couldn't practice without laughter. After many long hours and hard work, the day of the performance arrived. It was one of the most nerves wrecking moments of my life. We were well prepared but I couldn't help thinking I'll make a mess. Beside the examiner, sat my friends, who were good for support as the spotlights shone on us. Nerves took over and my heart was beating at the speed of light. I even felt sick as I had to strain to say my first few lines. My first method of calming down was to not take any notice of the audience. This worked, but as the story went on, the audience and the examiners were laughing hysterically. They found it surprisingly funny, which we didn't expect. Firstly, because obviously we didn't find the jokes as funny after so much rehearsal, but the real surprise was seeing the examiner laugh all the way through after hearing so many stories that she is too difficult to impress. Seeing the people enjoy themselves gave me the motivation to give all I can, to make the performance as entertaining as possible. Seeing people laugh was a catalyst for making the nerves disappear and at the same time made me realize that I was having the time of my life. I'd never thought that an exam can possible be enjoyable. Time flies quickly when you're having fun, therefore the performance was over before I knew it. Seeing the audience clap made me feel like a star and I felt that I wanted to carry on performing. Standing there with a big smile on my face, I thought carefully about the performance and realized that it was a great success because there were no mistakes as I feared and most of all it was satisfying when friends and people I've never been in contact with before, started coming up to me with "congratulations, you were brilliant". My smile grew larger after being rewarded like this, but the biggest reward of all was finding out that I got a grade A for it, while finding out the examiner said that we were the most talented group by far from all the groups she has seen. This was an exciting moment as much as a shock because I never thought I had a talent for acting. It shows that sometimes we don't know unless we try.

Overall this was a fantastic experience and I found that, all the late nights and hard work paid off at the end.

After studying theatre studies, I've learnt to love drama and in some way I wouldn't mind doing it as a future career, but everybody is aware that it is a competitive career which may not last. Sometimes even the most talented people don't get what they want and very often it's all about being in the right place at the right time.

Hronika

- 06.06.2001. Kad se hoće uvijek može biti prijatno, pogotovo sada kada su dani toliko odužili.
 - 13.06.2001. Darja Stojnić se nije pojavila, ali je zato poslala još jedan od svojih nezaboravnih prebranaca. Svi zainteresovani su bili više nego zadovoljni.
 - 20.06.2001. Predavač Stephen Bank je počeo ciklus predavanja koji bi mogao da nosi naziv "Od cionističkog pokreta do državnosti". U žaru predavanja, predavač nije bio svjestan koliko je predavanje trajalo. No i pored toga je bilo vremena da nas Bulka Kamhi Danon počasti, a zato je imala tri razloga: Leon magistraturu, svoju magistraturu i obavjest da je dobila državljanstvo.
 - 27.06.2001. Janet Cohen, predsjednica JRC je krajem aprila posjetila Sarajevo i Jevrejsku opštinu. Pričajući nam o svojim utiscima podstakla nas je na
-
- mno ga razmišljanja, sjećanja i pitanja. Sa Judit Hassan, nama dragom gošćom, koja je također došla, uvijek imamo dosta toga da popričamo.
- 04.07.2001. Još jedno od predavanja Stephana Banka na temu "Od cionizma do stvaranje države Izrael". I pored lošeg vremena, posjeta nije omanula. Znači, prihvatili smo i temu i predavača.
 - 11.07.2001. Mi baš volimo da se gostimo. Uvijek tražimo neki razlog da omastimo brk. Ovaj put je razlog bio veoma dobar. Slavni par Tea i Draško Suvajdžić su postali podanici ove zemlje. A svoju slavu su još više povećali gozбом koju su priredili.
 - 18.07.2001. Mislili smo da će ovo treće predavanje na temu "Od cionizma do stvaranja države Izrael" biti i zadnje. Međutim, sa Stephanom Bankom ćemo se opet susresti na jesen da i tu priču završimo.
 - 25.07.2001. Početak ljetne šeme. Nema nikakvog programa.
 - 01.08.2001. Bolje bi bilo i ne spominjati koliko je bilo kartaša. Oni su još jedini aktivni članovi. Da li će izdržati do kraja avgusta.
 - 08.08.2001. Ne nisu izdržali. Odredili su sami sebi pauzu.

Komunalne vijesti

Završetkom školske godine dosta se izdogađalo i postajemo sve školovaniji.

Srednju školu (A Level) sa uspjehom i sa pogledom na studije završili su Goran Kučinović, Davor Stojnić i Slaven Ungar. Ima ih i koji su magistrirali kao Leon Danon i Ivana Ružić i koji bacaju oči i dalje. No ni oni odrasli (nećemo reći stariji) se ne predaju - Darja Stojnić je diplomirala Integrativni kansasling i psihoterapiju sa specijalizacijom za rad sa izbjeglicama, a Bulka Kamhi-Danon je magistrirala na temu zaštite otpadnih voda.

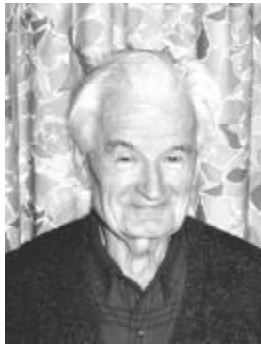
Imamo tu i nagrada: Pričom Sharon Iset Vesna Domany-Hardy je dobila jednu od dvije ravnopravne druge nagrade (prva nije ni dodjeljena) na nagradnom konkursu za kratku priču "BEJAHAD 2001".

Ni reproduktivni naporu nisu izostali Aleksandar i Lejla Ungar su dobili sina Tea, a djed Dragan i baka Vera Ungar, unuka. I Tamara Duretić nam se udala za Predraga pa se sada preziva Janjić, a da sve bude potpuno, 28. avgusta je rodila sina Luku. Ima i onih kojima je dosta rada Branka Danon je otišla u penziju.

Na kraju, dužni smo napisati i žalosne vijesti. Dugogodišnja prijateljica naše zajednice, Vera Serdarević je nenadano umrla ovde u Londonu, pa ovim putem želimo pružiti izraze najtoplijeg saučesća njenoj porodici.

IN MEMORIAM

Andelko Ristić je rođen 2. avgusta 1915. godine, u selu Čipljić kod Bugojna. Osnovnu školu je pohađao u rodnom mjestu, trgovačku školu u Bugojnu, a zatim je završio učiteljsku školu u Mostaru. Drugi svjetski rat proveo je u njemačkom zarobljeništvu, a po završetku rata se vratio najprije svome pozivu učitelja, a zatim se prihvatio osnivanja i uređivanja renomiranih publikacija za djecu, "Glasa pionira", "Malih Novina", "Vesele sveske" i kreiranja priča, bajki i romana namjenjenih djeci. Pisao je do završetka dana, 9. avgusta 2001. godine, kada ga je smrt zadesila u londonskoj bolnici Royal Free Hospital.

Andelko je učitelj u onom najboljem, najplemenitijem značenju te riječi; sve što je radio, čitavog života bilo je inspirisano željom da se knjiga, znanje, stvaralaštvo približe djeci. Sam je rano počeo pisati, još u školi je pisao pjesme, zatim pripovjetke sa socijalnom tematikom, a nakon 1950. godine, posvećuje se osnivanju i uređivanju publikacija za djecu koje su dostizale visoki ugled u zemlji. To je istovremeno i period Andelkovog najplodnijeg književnog rada. Svoj nesumnjiv književni talenat Andelko je nesebično raskivao na dnevne potrebe uređivanja i propagiranja štampe za djecu, ali je istovremeno prosto otimao vrijeme da i sam piše i ti radovi su štampani u imponantnih deset knjiga, mahom priča, zatim dvije bajke "Jagodino polje" i "Put u Nigdjeograd" te dva romana za djecu "Tajanstvene vatre" i "Izvidnica VI-b", što ga svrstava u red istaknutih pisaca i jednog od začetnika toga književnog žanra u Bosni i Hercegovini.

Tako je Andelko Ristić prošao kroz život odmjereno i sigurnim korakom, vjeran visokoj etici svoga poziva, od onih planinskih sela u Bosni, do našeg kluba u Londonu, od urednika "Malih novina" i uglednoga književnika, do urednika dječije rubrike "Salona" i sve što je radio, sve čega se doticao ispunjavao je toplinom dobrote i skromnosti. Ta ljepota čovjekove dobrote i skromnosti ozračivala je Andelka, njegov novinarski i književni rad njegovu porodicu i ljude koji su ga okruživali. Zato su ga ljudi cijenili i voljeli. Zato će ga pamtili.

Milan Uzelac

MOJ PLEMENITI I PREDOBRI "FATHER-IN-LAW"

Dolazeći u Englesku februara 1995, u avionu sam razmišljao kakvi li su Ristići, jer mi je sudbina namjenila da sa njima nastavim izbjeglički život. Bilja mi je u Zagrebu opisivala svoju familiju, kako bih se brže uklopio, a Boriša je u međuvremenu sve pripremio, kako ne bih imao nikakvih problema oko smještaja.

Ali Bilja nije napomenula da ima tako plemenitog oca, koji i u tim poznim godinama toliko brine o svojoj porodici, koji brine o svakom živom stvoru koji je u nekoj neprilici, tiho i nenametljivo. Ja u svom životu nisam upoznao nikog ko bi se sa njim mogao uporediti, jer on je bio neuporediv, neponovljiv i ko ga je god poznavao, imao zadovoljstvo da sa Andelkom popriča ili da primi dobronamjeran savjet, pamtiće da je sve to bilo popraćeno nezaobilaznim i nesebičnim osmijehom čovjeka koji je volio ljude i bio rado viđen gost svuda i na svakom mjestu.

Naši ljudi kažu to majka više ne rada. Hvala Ti za sve savjete, šale, poslovice, a veliko hvala i sudbini što mi je dozvolila da Te upoznam i živim u tvojoj neposrednoj blizini.

Tvoje plemenito i andeosko lice će mi vječno biti pred očima.

Mile Švarc

ODAVANJE PRIZNANJA

Bila sam počastovana time što sam poznavala Andelka. Dobri ljudi obasjavaju svijet ma gdje da idu. Ono čega se ja jako jasno sjećam je veseli bljesak njegovog oka. Smatram da je to imalo veliki značaj kad se zna kroz šta je sve prošao u svom životu.

Veoma sam cijenila i njegovu urednost i podrobnost, a nadasve njegov izuzetno lijepi rukopis. Sigurna sam da je bio odličan učitelj.

Veoma se trudio oko engleskog jezika. Kada je došao bilo mu je veoma teško da svoj jezik prilagodi engleskim riječima. Uprkos lošem zdravlju i problemima sa sluhom njegov napredak je pred kraj bio veoma zadovoljavajući.

Napustiti svoj dom u bilo kom dobu života je strašno, a u tako pođmaklom dobu je više nego strašno.

Ponosna sam što sam ga poznavala.

Myra Green

AN APPRECIATION

It was a great privilege to know Andjelko. Good people of course light up their world wherever they go and what I remember very clearly about Andjelko is the merry twinkle in his eye. Considering he had been through so much in his life it meant a lot as far as I was concerned.

I also very much admired his neatness and thoroughness, above all his exceptionally beautiful writing. He surely must have been a splendid schoolteacher.

He worked so hard at his English. When he came he found it very difficult to get his tongue round English words. By the end in spite of ill health and hearing problems the improvement was very pleasing.

To leave ones homeland at any age is awful at such a great age is more than awful.

I am proud to have known him.

Myra Green

IN MEMORIAM

Andelko Ristić was born on the 2nd of August, 1915 at Čipljić, a village near Bugojno. He started his education in his home village, followed by secondary school at Bugojno and then school for teachers in Mostar. He was a prisoner of war in German camps during the Second World War. When the war was over he went back to his teaching profession but later he got down to establish and edit "Glas pionira", "Male Novine" and "Vesela sveska", children publications, which later became notable. He also started creating stories, fairy tales and novels for children and never stopped writing to his very last day, the 9th of August 2001. He died in Royal Free Hospital in London.

Andelko was a teacher in the best and most humane meaning of that world. Everything that he was dealing with all his life was inspired by his wish to bring the books, knowledge and any creative work closer to children. He started writing at an early age. Poetry in school was followed by stories with social themes. After 1950 he was one of the few who started up and edited publications for children highly recognised in Yugoslavia. That was Andelko's most prolific period in literature. Unselfishly, he split his undisputed literary talent between the daily needs of editing and promoting children publications and writing, for which he had to grab time. These works were published in ten impressive books. Most of them are short stories -two are fairy tales: "Jagodino polje" (Jagoda's Field) and "Put u Nigdjeograd" (The Voyage to The Nowhere Town) and two novels for children "Tajanstvene vatre" (The Mysterious Fires) and "Izvidnica VI-b" (Class VI Patrol). He is classed as one of the most prominent authors for children and one of the originators of that literature genre in Bosnia and Herzegovina.

Andelko Ristić proceeded through his life with a steady and measured pace, faithful to the high ethics of his vocation, all the way from those mountain villages of Bosnia to our club in London, from the editor of "Male novine" and the distinguished author to the editor of the column for children in "SaLon". There was always a feeling of his warm goodness and modesty in anything that he was working on or that he got in touch with. This beauty of human goodness and modesty radiated on Andelko, his work in journalism and literature, his family and people in his vicinity. That is why he was appreciated and loved by people. That is why he will be remembered.

Milan Uzelac

Translation: B. D.

TO MY NOBLE AND BENEVOLENT "FATHER-IN-LAW"

On the plane to England, in February 1995, I pondered about the Ristic family. It was predestined for me to share with them my life of a refugee. Back in Zagreb, Bilja had been describing her family to make it easier for me to adapt to life with them. In the meantime Boriša had prepared everything to avoid any problems with my accommodation.

One thing Bilja did not mention, though. She did not tell me what a noble man her father was. Modest and tranquil as he was, he cared a lot for his family or indeed for anybody in trouble, even in that advanced age. In all my life I have never met anybody who resemble him. He was beyond any comparison and nobody was his equal. Whoever knew him, whoever had the pleasure to talk to him or take his friendly counsel, will remember that this was always accompanied by an unselfish smile of a man who loved people and who was always welcomed wherever he went.

I would like to thank you for all your kind words, for your jokes and proverbs. I would also like to thank the destiny for giving me the chance to come to know you and live in your immediate vicinity.

I will always look at your angle-like noble face.

Mile Švarc

Sadržaj/Content

Društvo: Janet Cohen: Sarajevo, april 2001	2
Society: Janet Cohen: Sarajevo, April 2001	3
Intervju: Edwin Black	4,5
Interview: Edwin Black	5,6
Literarni prilog / Literary Pages:	
Šalom Alejhem: Grad malih ljudi	7,8,9
Mladi i nova iskustva:	
Ana Smiljanić : Ispit iz dramaturgije	10
The young and new experiences:	
Ana Smiljanić : Thatre Studies Exam	11
Društvo / Society: Hronika i komunalne vijesti	12
Na vijest o smrti Anđelka Ristića	13,14
Remembering Anđelko	14,15
Sjećanja / Memories:	
Cezar Danon: Sjećanje jednog profe	17,18

IZDAVAČ ◊ PUBLISHER

Jevrejska Zajednica "Prijatelji La Benevolencija" London
Jewish Society "The Friends of La Benevolencija" London

ADRESA ◊ ADDRESS

Shalvata - Jewish Care, Att Mr Branko Danon
Parson Street - Corner of Church Road
London NW4 1QA

REDAKCIJA ◊ EDITORIAL BOARD

Branka Danon, Branko Danon, Maja Đurđević
Želimir Kućinović, Anđelko Ristić, Milan Uzelac, Vesna Domany-Hardy

TEHNIČKIUREDNIK DESIGN AND
I KOMPJUTERSKA ◊ COMPUTER
OBRADA PROCESSING

Dejan Stojnić

LEKTORI ◊ TEXT EDITORS

Milan Uzelac

Myra Green

SaLon je besplatan i izlazi tromjesečno
SaLon is free of charge and published quarterly

Mišljenja u SaLonu nisu nužno i stajališta urednika ili izdavača.
The opinions expressed in SaLon are not necessarily those of the editors
or the publisher.

Ÿ SaLon

Printed by Freedman Brothers Printers

Cezar Danon

Sjećanja jednog profe

Sa oko 37 mladih mostaraca i mostarki 1946. godine krenuo sam na školovanje u zagrebačku "Saveznu srednju tehničku školu". To je bila najveća srednja škola na Balkanu. Nekoliko hiljada polaznika bilo je u dačkim domovima. Grupe domaca imale su svoje pedagoške vaspitače. Naš pedagog je bio do zla boga dosadan čovjek. Volio je pričati i to najčešće savjetovati, ubjeđivati, ukratko pametovati, ali na neprikladan način. Mi smo to zvali dušenje.

Glavni pedagog bio je i važan član uprave doma. Kada bi želio da nas u nešto ubjedi, nije prezao ni od laži, što bi mi redovno otkrili. Tako je on izgubio ugled i poštovanje kod nas. To je u meni izgradilo odbojan i netrpeljiv stav prema pedagogima, pa i prema pedagogiji.

Sudbina se sa mnom poigrala i ja sam posato profesor pedagogije pedagoga.

Sjećajući se mojih dačkih dana, izbjegavao sam ubjeđivanja, a nikada nisam lagao. Razgovore sam vodio prirodno i nenametljivo, uz puno uvažavanje ličnosti i problema mladih.

Tokom mog nastavno-vaspitnog rada, od 1951. do 1993., bio sam na raznim poslovima i funkcijama: od nastavnika metalčkih predmeta, pedagoga, do direktora Elektromašinske tehničke škole.

Bilo je ponekad zgoda prožetih humorom. Evo nekih.

Ušavši u razred, rekao sam da ćemo imati najavljeni usmeni test znanja. Ja ću usmeno kazati pitanja, a vi ćete na to pitanje pismeno odgovoriti samo odgovor. Prvo pitanje ćemo uzeti kao primjer, pazite: Ja: "Glavne primjese legure bronzne su, sada ćete vi napisati odgovor koji je : bakar i kalaj, ništa više." Svima je bilo jasno. Drugo pitanje: Koje su četiri glavne primjese željeza i čelika? Sada vi pismeno odgovorite to, to, to i to. Jedna učenica kao odgovor na drugo pitanje napisala je: to, to, to i to.

Drugi događaj. Jedan mladi nastavnik, zajapuren i ljutit, ušao je u moju kancelariju i rekao je da ga je učenik X opsovao. Pozvao sam učenika i rekao mu, da odmah dovede u školu roditelje, Učenik je odgovorio, da s obzirom na posao, roditelji nisu u mogućnosti doći, jedino može doći nena. Ja sam se složio. Kasnije, vidio sam stariju ženu koja zapuhana i ljutita žuri ka mojoj kancelariji. Prišla mi je i upitala me: "Ko je ovdje direktor?" Rekao sam da sam to ja. Ona je ljutito i oštro kazala da hoće da vidi nastavnika kojeg je njen unuk opsovao, njen unuk je pravo zlato od djeteta i mora da ga je nastavnik plaho naezijeto, jer on nikada dabe nekog ne opsuje.

Treći događaj: Putovao sam vozom čirom u Sarajevo. U mojoj kupe ušao je mladi par svečano obučen i sjeli su preko puta mene. Muškarac je poljubio ženu i odjednom se zagledao u mene, nasmiješio se i rekao: "Profesore, zar me se ne sjećate?" Odgovorio sam da ga se na žalost ne sjećam. On: "Pa vi ste me kao direktor izbacili iz škole." Htio sam nešto reći, ali me on prekinuo, kazavši da je kaznu zaslužio i da mu je isključenje donijelo sreću. Ispričao mi je njegovu životnu priču. "Kada ste me izbacili iz škole, nisam se smio vratiti kući (Zapadna Hercegovina) jer sam znao da ću od oca dobiti strašne batine. Uspio sam prebjeći u Austriju, a zatim u Australiju. U Australiji sam naporno i vrijedno radio i uz to sam štedio. Tako sam skupio nešto novca, i uspio sam kupiti, vrlo povoljno, veći komad zemlje. Pošto znam sve poslove oko uzgoja i pripreme duhana, probao sam sreću sa tim proizvodom. Uspio sam van svakog očekivanja. Vremenom sam se obogatio. Sagradio sam lijepu kuću, a na imanju mi radi više radnika. Želio sam se oženiti. Maštao sa o svojoj djeci iz mog komšiluka, koja mi se već tada sviđala. Krenuo sam u staru domovinu u strahu da se nije moja simpatija udala. Srećom sve se dobro i sretno završilo. Jučer smo se vjenčali. Moja maštanja su se ostvarila, sada idemo na moje naše imanje u Australiji. Uz nju i sa njom sam istinski sretan, a zahvaljujući i vama što ste me izbacili iz škole. Tako ste i vi doprinjeli ovoj mojoj sreći."

Četvrta zgoda: Putovao sam autobusom ka Mostaru. Iza mene sjedila je grupa učenika. Znali su da sam ja profesor. Jedan je rekao da će ispričati vic. Evo tog vica: Nastavnik našeg jezika prozove učenika i kaže mu da li zna ispričati tri narodne poslovice. Učenik je odgovorio sljedeće: "Što može glupan upitati, ne može deset pametnih odgovoriti!" Nastavnik: "Da ti ne misliš na mene?" Učenik: "Ko je gluh na uši taj se drži pod uši." Nastavnik: "Bezobraznik, hajdemo kod direktora." Učenik: "I dva loša ubiše Miloša".

Vic mi se jako sviđao.

Ponekad je bilo i neshvatljivih slučajeva kao ovaj: U završnom razredu učenik, koji je prolazio bez slabih ocjena, odjednom je svim nastavnicima odgovarao da ne zna i neka nam daju nedovoljnu ocjenu. Ništa nije djelovalo da učenik promjeni stav. Saznao sam razlog. Učenik se jako zaljubio u djevojku iz istog razreda, a koja je bila loš učenik i bilo je sigurno da će izgubiti godinu. Radi toga je i on htio da izgubi godinu, kako bi bili skupa. Oboje su pali na godinu, ali brzo nakon toga su se posvadali i prekinuli svaku vezu.

Također u završnom razredu, bijaše jedan dobar učenik, a uz to i vrijedan radio-amater. Inženjer-nastavnik pame grupe predmeta, bio je također veliki radio amater. Prilikom jednog odgovaranja na ploči taj učenik je često tapkao jednom nogom. Nastavnik je to primjetio i pažljivim posmatranjem vidio je na podu skoro nevidljivu tanku žicu, koja vodi kroz prozor u klozet, odmah do razreda. Nastavnik je hitro otišao u klozet i tamo je našao učenika sa mikrofonom u ruci. Kod učenika na ploči, u uhu je bio mikro zvučnik. Cupkanjem je učenik tražio vezu mikrofon zvučnik. Nastavnik nije kaznio učenika, nego mu je dao nešto bolju ocjenu ispitivanja: "Pametan koristi svoje i tude znanje, ali na mudar i pogodan način kakav je ovaj".

Moja kuća bila je podaleko od škole. Trebalo mi je oko 45 min. hoda. Jednom sam žurio da ne zakasnim na čas. Odjednom je počela jaka kiša. U prvoj prodavnici kupio sam kišobran. Iznenađni, snažan udar vjetra polomio je sve žice i kišobran je postao neupotrebljiv. Žurno sam produžio po kiši, držeći kišobran zatvoren. Prolaznici koji su me srećali, smješkali su se i vjerovatno su mislili: "Vidi zaboravnog profe, po ovakvoj kiši ne otvara kišobran."

Nije bio rijedak slučaj da učenik želi promijeniti struku, smjer pa i školu. Također nekima učenicima nije odgovarao srednjoškolski način ispitivanja. Gledao sam takvim učenicima pomoći, preskačući i izbjegavajući zakonske formalnosti.

Jedan učenik, kroz cijelu godinu je imao iz mog predmeta (tehnologije) ocjenu nedovoljan. Kada bih ga prozvao odgovorio bi : "Nisam spreman". Zadnjih časova, krajem školske godine zaključivao sam godišnje ocjene. Učenik je tada rekao da je sve dobro naučio i da bi odgovarao. Nisam imao mogućnosti da ga pitam u redovnom vremenu. Kompletno odjeljenje ostalo je poslije nastave i ja sam tada detaljno i temeljito ispitao učenika, cjelokupno gradivo. Pošto je dobro odgovarao i znao, dobio je relativno visoku godišnju ocjenu. Takav vid nije bio uobičajen, pa sam imao problema da to objasnim Nastavničkom vijeću. Učenik mi je bio zahvalan. Postao je dobar i sposoban tehničar.

Jedan dječak došao je sa majkom kod mene i zamolili su me da im pomognem da se dječak prepíše u drugu školu, gdje je bila velika navala. Nekako sam uspio da im to učinim. Bili su mi radi toga vrlo zahvalni. Mnogo godina kasnije, pred mojom vikendicom na Buni, zaustavila su se kola, izišao je čovjek i upitao me da li je moja

kćerka pred diplomiranjem na fakultetu? Rekao sam da jeste. Rekao mi je da kći dade kod njega u biro, na razgovor, ako želi da se zaposli. Kćerka mi je bila presretna kada sam joj rekao ovu vijest.

Taj čovjek je onaj dječak, koji je postao ugledan, sposoban i znan stručnjak, a i uspješan poslovni čovjek. Ja sam mu za uslugu koju je učinio mojoj kćerki, bio vrlo zahvalan.

Na kraju da kažem, ljudi se ponose svojim djelima, arhitekti - gradevinama, pjesnici pjesmama, ratari poljoprivrednim proizvodima itd. Ja, kao profesor, ponosim se mnogim mojim bivšim učenicima. Ne samo što su mnogi znani stručnjaci, doktori nauka, profesori fakulteta, nego i radi toga što su humani, čestiti, poštteni i radini ljudi.

Radi toga mi nije žao što sam postao i ostao pedagog.

Mostarska gimnazija